

BALLA KARCSI PORTRÉJA

Ritkán adatik meg az alkalom, hogy az ember az alany hitelesítette portrét közöljön. Amikor az alábbi sorok 1959-ben megjelentek a kolozsvári *Utunk* Menet közben című rovatában, Karcsi már súlyos beteg volt. Bottal járt, ha azt járásnak lehet nevezni, és szemének is furcsa tekintete volt, fél szeme mintha lassan már üvegesedett volna; a Szentegyház utca 3. alatti épületben volt a szerkesztőségünk, a földszintjén pedig az afféle irodalmi és művész-presszó szerepét is betöltő cukrászda – onnan hívott föl. A lépcsőn fölkapaszkodni már nehezebbre esett volna. Lerohantam hozzá. Fölállt asztalától, a nyakamba borult és sírt. Valamiért bocsánatot kért – csak évek múlva tudtam meg, évekkal halála után, hogy miért.

A *Miska* című kisregényét, mert a maga nemében kitűnő volt, a hatvanas évek végén, amikor az Irodalmi Könyvkiadó nemzeti osztyálynak főszerkesztője voltam, újra kiadtam, majd románra is lefordítottam.

Van még egy adósságom Balla Karcsival szemben. Amikor a lánya, a ma már jól ismert, kitűnő költő megszületett, egy szerkesztőségben, a kolozsvári magyar napilapnál dolgoztunk. Zsófia megszületésének örömét ketten ünnepeltük meg: átmulattuk az éjszakát. Egyszer még ezt is, meg a többi éjszakát is meg kellene írnom: a megszállottságát, ahogyan darabjait felolvasta, a mókázó kedvét, a gondosan palástolt, sértett gyanakvásait, a kétségbeesett reménykedéseit...

Addig is, álljon itt a több mint három évtizedes portré: (BALLA KÁROLY). Az írástudatlan fűrésztelepi munkásasszony fia előbb deszkagyári napszamos. Vándormuzsikus a Mócvidék lakodalmain. Cipészinas. Három és fél évig. Malomlakatos, szövőmunkás, szövőmester, gépszerelő, alkalmi kárpitos, barkácsoló asztalos, iskolaszolga, munkanélküli, rejtőzködő kommunista – éjszakai suttogó beszélgetések Józsa Bélával, aki furcsamód cukorkát hoz a jéghideg padlásretek helyre, ahol tizen-négy hónapig bujkált (a cukorka szénhidrát-kalóriatartalmára hivatkozva) –, aztán hamis iratok, Gestapo s német haláltábor három esztendeig... Fel-szabadulás: pártlapnál szerkesztői munka. Versek, karcolatok, novellák, színdarabok – kötetek. Közben (örök hajlam a gépek iránt!) sofőrvizsga. És színpadra lép. És néha este: hegedül a barátainak. Megtalálja a család cipőit – passzióból is. Bútorjavítás, festés-mázolás, szerszámkészítés...

De hogyan lett író?

Huszonkét éve, amikor kezébe kerülnek az első

könyvek: *Az anya*, a *Germinál* és egy Nagy István-regény. A mindent barkácsolni tudó, szenvedélyes fiú nekibuzdul: „Ezt én is megcsinálom!”... A negyedik könyv tehát, amit „elolvas” – saját műve. *Kényszerhaladás, regény, a szerző kiadása*.

– Nagyon rossz könyv volt – mondja mosolyogva. – Utána elkezdtem olvasni, olvasni, s úgy megijedtem, hogy évekig nem tudtam írni.

De azért a harmincas évek végén már újból jelentkezik: a *Brassói Lapok*-ban s egybeült.

Menj vele végig az utcán.

Szembejön egy magas, hajlott hátú, kopott bársonygalléros ember.

– Látod?... Udvari szoba. Bádogmosdó, kék színű, régi, nagy lavór. A szekrény alatt törött cserép s kalocsni. Este ül az ágyán, a nadrágját varrogatja. Van egy plüssdarabja, azzal keféli a kalapját. Az éjjeliszekrény üveglapja alatt, terítő helyett régi újság. Chamberlain Münchenben. Megsárgult. Az üveg mellett, a résben por és dohánymaradék. Savanyú levegő. Az ócska szublódon – Szidi tántitól örökölte – törött sárgaréz gyertyatartó. Vasárnap kosztba jár a másik tántihoz. Ebédenként fizet. Zöldségleves, marhahús tormamártással, almás pite.

...Valahogy így. Csak persze a fenti szöveg: rossz utáncat. Az övé sokkal színesebb, elevenebb, tele találó részletmegfigyelésekkel, jellemzésekkel.

– Te Karcsi, honnan ismered ezt az embert?

– Én?

Meghökken, de róka képe ravaszdin mosolyog.

– Hogy én? ...Soha nem láttam.

Nem látta, de meglátja a figurát, és burjánzóan gazdag írói emlékezete, gyors és eleven képzettársítása bőségesen és pontosan írja le a sosem látott utcai alakot.

Valamikor egyenesen a kárára volt ez a képessége.

Tobzódott a gondolat- és főképp képtársításokban. Zsúfolt tarkaság jellemezte.

Most elérkezett a tartalmas egyszerűséghez.

Alaperényei: az élet nyelvén való beszéd, az élet-től ellesett, sűrített és megszerkesztett részletek realizmusából kibomló ember- és helyzetteremtés, a szenvedélyesség (alakjainak szenvedélyessége s az ebből adódó feszültség, a drámai összecsapások) s alaptónusként: férfias líraiság. Mindezek az írói erények megvoltak benne azelőtt is, de beletemette őket a tikkasztó, tekerőző zsúfoltságba. S most, lényegében másfél évtizedes, pontosan nyomon követhető fejlődése eredményeképpen, letisztultan

és gazdagon, egyik legérdekesebb íróegyéniségünként áll előttünk.

Amíg botladozott, kínlódott anyagával, amíg vajúdott és tisztult – vadul, sebzetten, félelmetesen horkant fel minden bíráló észrevételre.

Most tűnődve vizsgálódik, latolgat minden kapott szót, elveti vagy megfogadja, jőzán önbizalommal s magabiztos szerénységgel.

S néha úgy tűnik, nem is az írásaira a legbüszkébb. Ördögszarvként ágaskodó, torzonborz, bronzos haja, óriási szemöldöke alól kedves-rava-

szul mosolyog – és vendégeinek a maga javította szekrényt, a maga kárpitozta széket mutatja. A szerszámosládáját nyitja fel, nem az írói műhelyét. Vagy a háta mögött tartott hegedűjén játszik. Vagy ötletes utánzószínészként kabaréműsort rendez.

De befejezte a *Miská*-t, és ezzel maradandóan bizonyított. És kész újabb regénye, s úgy érzi: jobb...

(1959)

Balla Károly /

ELCSERÉLT ÜNNEP

Gyurka néhány napra hazaérkezett, mert már beletört az inaskodásba... S ha már beletört, mehet – gondolta Fülöp Jakab. „Azután mutass otthon egy kis viselkedést” – oktatta még ki gazdája. Kiadta a két pár talpalást meg a Takarékbetét főkönyvelőjének a fekete sevróját, hogy azt a finom fonalból varrja keresztöltéssel, mert amikor ő inaskodott, ő is elkészült ennyivel...

Gyurka is elkészült... S most itthon van. Vendég. Mert ha vendég, akkor vissza is kell majd menni. Visszamegy. Persze hogy visszamegy. De ráér erre gondolni, alig érkezett hajnalban, s még mindig érzi, hogy milyen jól fogadták otthon: hogy megnőtt, megférfiasodott s hogy megnyúlt az arca, szóval, hogy szeretettel fogadták...

Csak...

...Egy kissé megöregedett az anyja meg az apja is, s ő már többet tud a világról, mint eddig. És édesanyja neki már csak a válláig ér... S az apja sem tűnik olyan óriásnak... Az sem tetszett Gyurkának, hogy az apjának még egy foga hiányzott, s hogy olyanokat mondott, hogy: „Ha mi megöregszünk, a magad lábán kell majd megállj, fiam, mi majd csak megleszünk valahogy”... Meg hogy: „Csak te tudd megkeresni a kenyeredet...” Vállára rakták saját életét... Elkomorodott és sóhajtott, mert eszébe jutott a műhely meg hogy hogy lesz azután, ha felszabadul...

S olyan különös meg ünnepi és szomorú volt minden...

...És könny szökött a szemébe. De köhécselt egy kicsit, s elmúlt...

Az is furcsának tűnt Gyurkának, hogy Kopf bácsit, az öreg gatterest eltemették a kisebbik fia mellé. Kopf bácsi megőrült, s a télen meztláb, gatyában kifutott a házból, és megfagyott. S ami-

kor temették, Kopf bácsi nagyobbik fia beleugrott a sírba... Az anyja mesélte el a dolgokat, s ő hallgatta... hallgatta, s valahová fülelt...

S miután mindent megtudott, hogy a baktert egy éjjel leszúrták, és hogy a boltos nem ad több hitelt senkinek, hogy Geleiek is vásároltak függönyt és azt is ócskán, és hogy Kupsáné is akart, mert szerette volna, ha mire Gyurka hazajön, már megvan, mert Ilus már nagyocska, és Gyurka és Ilus mindig szerették egymást, és sohasem lehessen tudni... szóval miután mindent megtudott a telepről s körülnézett a ház körül, elővette szerszámaát – ezt meglepetésnek szánta –, és megsarkalta anyja cipőjét. Apja ünneplő bakancsát is megvarrogatta, s az ampással kivasalta a szárát, fejét, mert a suszterájban ez a legérdekesebb, hogy a cipőből ki lehet vasalni a ráncokat... És ő most kivasalta az apja bakancsából is.

S főleg hogy megváltozott a hangja, amiért az anyja el is pityeredett, hogy milyen nagy lett már...

...S most örült, hogy „kappanhangja van”, örült, hogy megnyúlt, és örült mindennek...

S úgy estefelé megfente bicskáját a libamájhoz, mert megünneplik, hogy hazaérkezett...

Készültek erre. Csakhogy nem libával, és nem erre a napra várták... De másképpen alakult.

A liba a léckötöző Vogeléktől került Benedekékhez, mert tréflire sikerült. A Vogelék húsvéti libája. Tudta már az egész telep, hogy mi történt, mert Vogelék „rituális emberek”, s ha Smil Sámuel, a sakter rámondja egy libára, hogy tréfli, akkor vége! Duplán vége: egyszer, amikor levágja, s másodszor is, amikor a liba már halott, amikor rámondja ezt a furcsa szót.

Így hát Vogelné hiába tömte, ügylte minden-